

Tahsin Yücel (1933, Kahramanmaraş - 2016, İstanbul)

Öykü ve roman yazarı, denemeci, eleştirmen ve çevirmen.

1953'te Galatasaray Lisesinden, 1960'ta İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden mezun oldu. Aynı fakültede akademik hayatını sürdüren Yücel, 1978'de profesör oldu.

Yüze yakın esere çevirmen olarak imza atan Yücel'in çok sayıda roman, öykü ve deneme kitabı bulunuyor. Sait Faik Hikâye Armağanı, TDK Öykü Ödülü, Yunus Nadi Roman Ödülü, Orhan Kemal Roman Armağanı, Azra Erhat Çeviri Üstün Hizmet Ödülü başta olmak üzere çok sayıda ödüle değer görülmüştür.

Peygamberin Son Beş Günü (1992), *Yalan* (2002), *Gökdelen* (2006), *Sonuncu* (2010), romanlarından; *Uçan Daireler* (1954), *Haney Yaşamalı* (1955), *Ben ve Öteki* (1983), *Golyan Devrimi* (2008), öykü kitaplarından bazılarıdır.

Tahsin Yücel'in "Satranç Ustası" adlı öykü çevirisi ilk olarak 1954 yılında (*Usta İşi* içinde, Varlık Yayınları) yayınlanmıştır.

Yordam Edebiyat: 149 • **Satranç Ustası** • Stefan Zweig
ISBN 978-605-5541-83-5 • *Türkçesi*: Tahsin Yücel
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Birinci Basım*: Şubat 2013
Dördüncü Basım: Nisan 2026
© Tahsin Yücel, 2011; © Yordam Kitap, 2025

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Kuloğlu Mahallesi Altıpatlar Sokak Çubukçu Çıkmaı No.1/A Beyoğlu-İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
www.instagram.com/yordam.edebiyat

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

STEFAN ZWEIG

SATRANÇ USTASI

ÖYKÜ

TÜRKÇESİ
TAHSİN YÜCEL

yordam
edebiyat

STEFAN ZWEIG:
BİR HÜMANİSTİN
SANATÇI OLARAK
PORTRESİ

Stefan Zweig, varlıklı bir Yahudi ailenin çocuğu olarak 1881 yılında Viyana'da dünyaya geldi. Yetişme çağında, ailesinin toplum içindeki saygınlığını yükseltecek ciddi bir eğitim alması sağlandı. Felsefe doktorası yaptı; edebiyat, psikiyatri ve müzikle ilgilendi. Akademik eğitimin yanı sıra, Viyana'nın zengin, kozmopolit kültüründen alabildiğine beslendi. İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Latince ve Yunanca biliyordu. Sahip olduğu kültürel donanım Zweig'ı, Batı'nın hümanist geleneğine bağlamış ve 20. yüzyılın birleşik Avrupa idealine doğru yönlendirmiştir.

I. Dünya Savaşı başladığında, Zweig silah taşımayı reddetti ve vatani görevini, Savunma Bakanlığının arşivinde hizmet vererek yerine getirdi. Çok geçmeden, arkadaşısı Fransız yazar Romain Rolland gibi barış yanlısı bir politik tutumu benimseyerek Avusturya'yı terk etti ve savaşın sonuna dek İsviçre'de kaldı. Zweig barış fikrini savunmayı yaşamı boyunca sürdürecekti, ne var ki savaş tamtamlarının kulakları sağır ettiği dünyada barış ve sağduyu çağrısı yankı bulmayacaktı.

İlk dünya savaşını izleyen 1920’li yıllar, Stefan Zweig’in yazarlık kariyerindeki en verimli dönemidir. Edebiyata şiirle başlamış ve ilk şöhretini Baudelaire, Verlaine gibi şairlerden yaptığı çevirilerle sağlamış olsa da, bu dönemde yazdığı uzun ve kısa öyküler ile usta bir yazar olduğunu kanıtlamıştır. *Korku* (1920), *Bilinmeyen Bir Kadının Mektubu* (1922), *Amok* (1922), *Bir Kalbin Ölümü* (1927), *Karışık Duygular* (1927), *Bir Kadının Yirmi Dört Saati* (1927), *Sahaf Mendel* (1929) gibi çoğu uzun öykü (*novella*) türündeki anlatıları bugün 20. yüzyıl klasikleri arasında sayılıyor.

Zweig’in karakter yaratma ve karakterlerinin ruhsal gerilimlerini aktarma becerisini Freud’la olan dostluğuna ve onun kurucu teorisine borçlu olduğu hep söylene gelmiştir. Öte yandan, hikâye anlatıcılığındaki mahareti ve daha ilk sayfalarda yükselttiği gerilimi anlatının sonuna dek dorukta tutabilme ustalığıyla da benzersizdir. Pek çok eserinin sinemaya uyarlanmış olduğunu, iç ve dış “çatışma”ları yansıtmada ne denli başarılı olduğunu bir ispatı olarak belirtelim.

Zweig, biyografi türünde de çok sayıda eser üretmiş; tarih, felsefe ve edebiyat alanındaki araştırmalarını renkli ve şiirsel üslubuyla bezeyerek pek çok ünlü şahsiyetin hayatını kalemiyle canlandırmıştır. Biyografisini yazdığı ünlüler arasında Nietzsche, Erasmus, Montaigne gibi düşünürler; Marie Antoinette, Maria Stuart gibi kraliçeler; Balzac, Dickens, Dostoyevski, Stendhal, Tolstoy gibi edebiyat dehaları bulunmaktadır. Deneme tarzında yazdığı *Yıldızın Parladığı Tarihsel Anlar* (1927) başlıklı kitabında, tarihe mal olmuş on iki kişinin hayatlarından kısa kesitleri minyatür gibi işlemiştir.

1933'te Nazilerin ateşe attığı kitaplar arasında Stefan Zweig'ın yazdıkları da bulunuyordu. Zweig 1934 yılında Avusturya'yı bir kez daha terk etmek zorunda kaldı ve İngiltere'ye yerleşti. Hitler ordularının Fransa'yı işgalinden sonra Atlantik'i geçerek ABD'ye, oradan da Güney Amerika'ya gitti. Son büyük eserlerinden *Merhamet* (1939) ile ölümünden sonra yayınlanan *Satranç Ustası* (1942), Zweig'ın ikinci eşi Lotte ile birlikte oradan oraya sürüklendiği bu ümitsiz yılların ürünüdür.

Lotte ve Stefan Zweig, 1940 yılının Ağustos'unda Brezilya'nın Rio de Janeiro kenti yakınlarına yerleşmeye karar verdiler. Burada tamamladığı ve Avrupa'nın savaş öncesi kültürel hayatını, özellikle de Viyana'yı anlattığı otobiyografik metin *Dünün Dünyası* (1942), Zweig'ın en son yapıtı oldu. O, Avrupa'nın kendini imha ettiğine ve bir daha eski haline asla dönemeyeceğine inanıyordu. 22 Şubat 1942'de Lotte ile veda notlarını yazdılar, çok miktarda ilaç alarak son uykularına daldılar. Uzun yıllar sonra başka bir yazar (Clive James), Zweig'ın, "hümanizmin tecessüm etmiş hali, canlı bir örneği" olduğunu söyleyecekti. Yazık ki temsil ettiği hümanist değerler ölürken dünyada savaş cinneti, faşizm ve hoşgörüsüzlük hâlâ sürüyordu.

SATRANÇ
USTASI

BİR GECE YARISI, New York'tan Buenos Aires'e gidecek yolcu vapurunda son dakikaların o her zaman ki kargaşası egemendi. Yolcular dostlarının arasında gemiye biniyor, kasketlerini kulaklarının üzerine yatırmış postacılar salonlara girip çıkıyor, yüksek sesle birtakım adlar sayıyorlardı. Gemiye taşınan bavulların, çiçeklerin haddi hesabı yoktu. Meraklı çocuklar geminin içinde bir aşağı, bir yukarı koşup duruyor, orkestra sakın sakın bir şeyler çalıyordu.

Güvertedeydim, kargaşadan biraz uzağa çekilmiş, bir arkadaşım ile konuşuyordum, yanı başımızda birkaç ışık parlayıp söndü; ünlü bir kişinin resmini çekiyorlardı anlaşılan. Arkadaşım o yana döndü, gülümsedi, "Geminizde eşine ender rastlanır bir adam var: Czentovic!" dedi. Sözlerinden bir şey anlamadığımı görünce, "Mirko Czentovic," diye ekledi, "dünya satranç şampiyonu! Birleşik Devletler'i baştan başa dolaştı, bütün turnuvalardan galip çıktı, şimdi de yeni utkulara ulaşmak için Arjantin'e gidiyor."

O zaman genç şampiyonu ve garip mesleğinin özelliklerini birer birer anımsadım. Gazeteleri benden daha çok karıştıran arkadaşım da anılarımı tamamladı.

Şöyle böyle bir yıl kadar önce, Czentovic en ünlü satranç şampiyonlarının arasına karışmıştı birdenbire. Alehin gibi, Capablanca gibi, Tartakower gibi, Lasker gibi, Bogolyubov gibi büyük ustalardan biri olmuştu, öğrenecek hiçbir şeyi kalmamıştı onlardan. 1922’de, New York satranç turnuvasında herkesi yenerek şampiyon olan yedi yaşındaki o harika çocuk Rzecewski’den sonra böyle anlaşılmaz, şaşırtıcı bir kimseye ilk kez rastlanıyordu. Dikkati çekmeyecek, şaşılmayacak bir şey de değildi doğrusu bu: O kafa da bir insanın böyle bir utkuya erişmesi akıl alacak şey değildi. Ortada dolaşan söylentilere bakılırsa, bu ünlü şampiyon, ana dilinde bile yanlışsız bir tümce yazmaktan âcizmiş. Öfkeli bir oyun arkadaşı da hiçbir şeyden çakmadığını söylüyor.

• • •

Czentovic zavallı bir kayıkçının oğluydu, Tunalı bir Slav’dı babası. Bir gece buğday yüklü bir gemiye çarpmış, kayığıyla birlikte denizin dibini boylamıştı. Babası öldüğü zaman on iki yaşındaydı. Köyün papazı onu yanına aldı. İyi yürekli papaz bu hantal ve beceriksiz oğlana, okulda bir türlü öğrenemediği dersleri yineleyip duruyordu.

Ama tüm çabaları boşunaydı. Mirkocuk geniş alnını, kendisine daha önce yüz kez anlatılmış, gösterilmiş olan harflerin üzerine eğiyor, şapşal şapşal

bakıp duruyordu, en basit şeyleri bile aklında tutamıyordu. On dört yaşına geldikten sonra bile sayıları hâlâ parmaklarıyla sayıyor, bir kitabı, bir gazeteyi okuyabilmek için inanılmaz çabalar harcıyordu. Bunun kötü niyetten kaynaklandığını söylemek de doğru olmazdı. Her söyleneni yapıyor, su taşıyor, odun yarıyor, tarlada çalışıyor, mutfağı temizliyor; kısacası, son derece yavaş da olsa her söyleneni büyük bir özenle yerine getiriyordu.

İyi yürekli papazı en çok üzen şey koruması altına aldığı garip çocuğun sınırsız ilgisizliğiydi. Tek sözcük olsun söylemiyor, çevresinde olup bitenlerle zerre kadar ilgilenmeden, öylece, koyunlar gibi oturup kalıyordu. Papaz Efendi her akşam çubuğunu yakar, küçük topçu subayıyla üç parti satranç oynardı. İşte o zaman bizim delikanlı sarı saçlı başını masaya yaklaştırır, ağır göz kapaklarının altında uyur gibi görünen ilgisiz gözlerini satranç takımına dikip öylece kalırdı.

Bir kış gecesi, oyuna dalmış iki arkadaş, son hızla yaklaşan bir kızağın sesini işittiler. Az sonra da kasketinin üstü bembeyaz karlarla dolu bir köylü hızla içeriye girip papazın yanına gitti, son soluklarını vermekte olan yaşlı annesine bir dinsel tören yapmasını rica etti. Papaz, bir an bile beklemeden adamın ardından gitti. Genç subay birasını bile bitirmemişti daha, çubuğunu yeniden yaktı, kocaman çizmelerini giymeye başladı. Birden Mirko'ya takıldı gözleri,

Mirko kendinden geçmiş, başladıkları oyunu izlemekteydi.

“Ne dersin, bitirelim mi şu oyunu?” dedi gülümseyerek. “Ha, ne dersin?”

Şaka ediyordu elbette, delikanlının bir tek piyonu bile yerinden oynatamayacağından kuşkusu yoktu.

Mirko başını kaldırdı. “Evet,” der gibilerden bir işaret yapıp papazın yerine geçti. Küçük subay on dört hamlede yenilivermişti, karşısındakini önemsemediği için yenildiğini de söylemek zorunda kalmıştı. İkinci parti de aynı biçimde bitti.

Papaz içeriye girer girmez, “Balaam’ın eşeği bu!” diye haykırdı. Sonra da küçük subaya, bunun gibi, okumaktan yana zerre kadar yeteneği olmayan, dil-siz bir yaratığın, iki bin yıl önce, nasıl mucize niteliğinde, bilgece sözler söylediğini anlattı.

Saat epeyce ilerlemişti, ama papaz da onunla boy ölçüşmekten kendini alamadı. Mirko onu da kolayca yeniverdi. Ağır ve şaşmaz bir oynama biçimi vardı, geniş alnını bir an bile yukarıya kaldırmıyordu, güvenine de diyecek yoktu. Ertesi gün subaya da, papaza da bir tek oyun vermedi. Her konuda geri kalmış olan bu delikanlıdaki ender yeteneğin derecesini papaz çok merak ediyordu. Mirko’yu köyün berberine götürdü. Orada, sabah akşam, Büyük Alan Kahvesindeki satranç masasından ayrılmayan usta satranç hastaları vardı.

Bu on beş yaşlarında, sarı saçlı, pembe yanaklı delikanlıyı önüne düşürüp içeriye girince en ufak bir şaşkınlık uyanmadı. Delikanlı, masalardan birine çağırılıncaya kadar başını önüne eğdi, olduğu yerde dikilip kaldı. Papaz da küçük subay da, “Sicilya uvertürü” denilen oyunu hiç oynamadıkları için ilk partiyi kaybetti. Ama ikinci oyunda, kahvenin en iyi oyuncusuyla berabere kaldı, sonra da hepsini bir bir yendi.

Böylesine görülmedik bir olaya sahne olan küçük Yugoslav kasabasının hatırı sayılır sakinleri, köylü şampiyonun ilk adımlarına böyle tanık oldular. Kulübün öbür üyelerini, özellikle de bir satranç delisi olan yaşlı kurt Simezic’i olaydan haberdar etmek için delikanlının alıkonulmasına oy birliğiyle karar verildi. Papaz, koruması altında bulunan delikanlıya yepyeni bir gururla bakıyordu, ama ne de olsa işlerini ihmal edemezdi. Becerisini daha iyi gösterebilmesi için Mirko’yu bu beylere bırakmaya hazır olduğunu bildirdi. Genç Czentovic satranççıların kesesinden otele götürüldü.

Pazar günü öğleden sonra, ağzına kadar insan dolu bir odada, satranç masasının başına geçti, tam dört saat, bir an bile yerinden kıpırdamadan tüm rakiplerini yendi. Tek sözcük çıkmadı ağzından, gözlerini bile kaldırmadı. Oyunculardan biri *bir parti simültane* çevirmeyi önerdi. Bunun, aynı zamanda birkaç kişiye karşı oynamak olduğunu kalın kafalıya anlatıncaya kadar akla karayı seçtiler. Czentovic

konuyu anlar anlamaz hemen işe girişti, yavaş yavaş, kocaman postallarını gıcırdata gıcırdata, bir masadan bir masaya dolaştı durdu, sonuçta sekiz partiden yedisini kazandı.

Bundan sonra uzun görüşmeler başladı. Yeni şampiyonun tam anlamıyla kentten olmamasına karşın, bir hemşerilik çabasıdır aldı yürüdü. Haritadaki yeri güç belli olan bu küçük kasabanın böylesine bir adam yetiştirerek tüm dünyaya ün salmayacağı nereden belliydi? Garnizon kabaresine şarkı ve şarkıcı kadın bulmakla geçinen Keller adında bir adam, genç dâhiyi Viyana'ya götürmeyi önerdi. Onu ünlü bir ustanın yanına götüreceğini ve bu ünlü ustanın ona satranç sanatının tüm inceliklerini öğreteceğini söyledi. Yalnız kasabadan birinin, başkentte geçireceği bir yılın masrafını üzerine alması gerekiyordu. Altmış yıldan beri, böylesine şaşırtıcı bir rakibe rastlamamış olan Kont Simezic hemen bir çek imzaladı. Kayıkçının oğlu akla sığmaz uğraşına böyle başladı.

Mirko Czentovic altı ay içinde satranç oyununun tüm gizlerini öğrendi. Ama bilgisinin sınırları çok dardı; her gittiği kulüpte bunun ayrımına varanlar kahkahalarla güldüler. Czentovic hiçbir zaman kafadan, taşlara bakmadan oynamayı başaramıyordu. Gözlerinin önünde beyazlı siyahlı altmış dört hane, elle dokunulur, gözle görülür otuz iki oyun taşı bulunmalıydı. Tüm dünyaya ün saldıktan sonra bile, bir sorunu çözmek ya da bir parti kurmak istediği

zaman, taşların konumunu iyice görebilmek için yanında küçük bir cep satrancı taşıyordu hep. Bu eksiklik, bu imgelem yoksulluğu kendisi için hiçbir önem taşımıyordu, ama satranççılar arasında bir sürü dedikoduya neden olmaktaydı.

Ama bu özellik Mirko'nun baş döndürücü ilerlemesini hiç mi hiç geciktirmedi. Daha on yedi yaşında bir düzineden fazla ödül almıştı; on sekizinde Macaristan şampiyonu, yirmisinde de dünya şampiyonu oldu. Akılda, imgelemde, gözüpeklikte, Czentovic'ten kat kat üstün olan en gözüpek satranççılar bile onun soğuk ve amansız oyunu karşısında dikiş tutturamıyorlardı; hantal Koutousow'a karşı Napolyon ve gençliğinde aptalın biri olduğu söylenen Fabius Cunctator'a karşı Hannibal gibiydi.

Bu ünlü satranççılar arasında bir sürü akıllı adamlar, büyük filozoflar, büyük matematikçiler vardı; hepsinin de yaratıcı bir imgelemleri... Bu kez de en usta gazetecilerin bile ağzından tek sözcük koparamadığı, kaba saba, sessiz bir adam çıkmıştı ortaya! Akıl alacak şey değildi bu...

Czentovic'in satranç alanındaki ustalığına diyebilecek yoktu, ama oyundan kalkar kalkmaz, o görkemli giysisine, o fiyakalı kravatına karşın gülünç bir insan oluveriyordu. Tırnaklarını ne kadar parlatırsa parlatсын, ellerini ne kadar temizlerse temizlesin, birkaç yıl önce bir köy papazının odasını süpüren o aptal köylü havalarını bir türlü gizleyemiyordu.

Meslektaşlarının kimi zaman eğlenmelerine, kimi zaman da rezil olmalarına yol açan bir arsızlıkla, yeteneğinden ve ününden yararlanarak olabildiğince fazla para koparmaya çalışıyordu. Hiçbir şey hırsını dizginleyemiyordu. Durmamacasına turnelere çıkıyor, her zaman üçüncü sınıf otellere iniyor, ucunda para olduktan sonra en aşağılık kulüplerde bile satranç oynamayı kabul ediyordu. Günün birinde sabun reklamı yapan bir afişin üzerinde resmi çıktı, başka bir zaman, tek bir sözcüğü bile doğru dürüst yazamadığını bilenlerin alay konusuna olacağını aklına bile getirmeden, *Satrançın Felsefesi* adlı bir kitap yayınlayan kurnaz bir yayıncıya imzasını sattı. Gerçekte Galiçyalı bir üniversite öğrencisi yazmıştı bu kitabı...

Tüm kendini beğenmişler gibi o da gülünç olduğunun ayrımında değildi. Dünya şampiyonluğunu kazanalı beri, dünyanın en önemli insanı sayıyordu kendini. Akılda en üstün, konuşmada en usta, yazıda en bilgiç kişileri kolayca yeniverdiğini görünce, utançlığından iz kalmadı, soğuk yüzlü bir bencil olup çıktı.

Arkadaşım, Czentovic'in özelliklerini anlattıktan sonra, "Nasıl oldu da böylesine beklenmedik bir başarı, böylesine boş bir kafayı çatlatmadı!" diye gürledi. "Yirmi bir yaşında, Banatlı bir köy çocuğu, kareli bir tahta üzerinde birkaç taşı ileri oynatmakla, bir hafta gibi kısa bir süre içinde, köyündeki tüm in-

sanların odunculuk yaparak, bir sürü ağır işler altında belleri kırılırcasına çalışarak kazandığı paradan çok daha fazlasını kazandığını görüyor da nasıl aklını yitirmiyor, anlamıyorum! Bir Rembrandt'tan, bir Beethoven'dan, bir Dante'den, bir Napolyon'dan haberi bile olmadıktan sonra, kendini büyük bir adam saymaz da ne yapar? Bildiği bir tek şey var bu hergelelenin, o da aylardan beri hiç yenilmediği... Dünyada satrançtan ve paradan başka hiçbir değer tanımadıktan sonra kendi kendine hayran olmakta, yerden göğe kadar hakkı var..."

Arkadaşımın sözleri bayağı meraklandırdı beni. Tek bir düşünceye saplanıp kalmış insanlar her zaman ilgilendirmiştir beni. Bir aklın sınırları ne kadar dar olursa, herhangi bir alanda o ölçüde sonsuza yaklaşır çünkü... Kabuğuna çekilmiş görünen insanlar kendilerine özgü araçlarıyla, beyaz karıncalar gibi akılları durduracak dünyalar kurarlar. Aklının yalnız bir yanı gelişmiş olan bu eşsiz yaratığı on iki gün sürecek yolculuğumuzda bir güzel inceleyeceğimi söyledim dostuma...

"Amacınıza kolaylıkla erişebileceğinizi sanmıyorum," dedi. "Bugüne dek hiç kimse yapamadı bu işi, hiç kimse Czentovic hakkında ruhbilimsel bir bilgi edinemedi. Şaşılacak derecede aptal, ama ününe toz kondurtmayacak kadar da kurnaz. Yatıp kalktığı küçük hanlarda, kendi düzeyindeki insanlarla belki birkaç sözcük konuşur, ama başkalarının yanında

ağzını bile açmaz. Karşısındakinin mürekkep yalamış bir insan olduğunu anlar anlamaz kabuğuna çekilir hemen; hiç kimse aptalca bir söz söylediğini işitmemiştir, hiç kimse bilgisizliğinin sınırını ölçmeyi başaramamıştır bu yüzden...”

Daha yolculuğun ilk günlerinde arkadaşımın haklı olduğunu anladım. Kaba, saygısız bir insan gibi görünmedikçe Czentovic’i kendime çekmeme olanak yoktu. Bu da ne beğenime uyardı ne alışkın olduğum bir şeydi.

Sık sık güverteye çıkıyordu, ama yabanıl ve ürkek bir hali vardı her zaman. Şu ünlü Napolyon tablosu gibi elleri arkasında, dolaşp duruyordu; sonra öyle sert, öyle hızlı yürüyordu ki iki çift laf edebilmek için tabana kuvvet koşmak gerekirdi ardından. Ne fümüara, ne de salonlara uğradığı vardı. Kamarot tüm zamanını bir satranç takımı önünde antrenman yapmakla geçirdiğini söylüyordu.

Üç gün sonra, onun kaçış taktiğinin benim yaklaşma çabamdan çok daha güçlü olduğunu anladım; bayağı canım sıkıldı. Bir tanecik olsun satranç şampiyonu tanımamıştım yaşamımda. Onu gözlerimin önünde canlandırmaya ne kadar çalışırsam o kadar başarısız oluyordum. Beyazlı siyahlı altmış dört henden oluşan bir tahta parçasından başka hiçbir şey düşünmeyen bir kafayı gel de canlandır bakalım gözlerinin önünde! Hiçbir zaman rastlantıya boyun eğmeyen, yalnız ve yalnız aklın utkusuyla kazanıla-

bilen bu soylu oyunun büyülu çekimini deneyimle-
rimle biliyordum.

Ama buna oyun demekle haksız olarak sınırlarını
daraltmış olmuyor muyuz? Bir bilim, bir sanat ya
da ikisinin arasında bir şey değil midir satranç? Do-
ğuşu geçmişin karanlıklarına gömülmüş, bilinmi-
yor, gene de her zaman yeni değil midir? Oynanışı
mekaniktir, ama ancak oyuncunun imgelemi yardı-
mıyla bir sonuç verebilir; belli bir alanla sınırlan-
mıştır, ama düzenleri sonsuzdur; sürekli bir gelişme
gösterir, ama kısırır. Hiçbir sonuca götürmeyen
bir düşüncedir bu, verimsiz bir hesap, yapıt bırak-
mayan bir sanat, malzemesiz bir mimaridir. Ama
sıkıntılarımızı yok etmemiz, aklımızı inceltmemiz
için bilinmeyen bir Tanrı'nın yeryüzüne indirdiği
bu eşsiz oyun, en büyük kitaplardan, en görkemli
anıtlardan daha ölümsüz olduğunu çoktan göster-
di... Nerede başlar, nerede biter, sınırları nedir?..
Kurallarını çocuk bile öğrenebiliyor, en bilgisiz in-
san en büyük ustası olabiliyor. Sabır ve teknik, ma-
tematikte, şiirde, müzikte de olduğu gibi yeni şeyler
yaratmak için, her şeyin derinliğine inen bir görüşle
birleşiyor onda.

Bir zamanlar, bilim aşkıyla yanıp tutuşan bir Gal-
yalı olan Franz Josef Gall, yapısında onu başkaların-
dan ayıran bir özelliği olup olmadığını görmek için,
bir satranç şampiyonunun beynini incelemiştir. Kaba
bir taşta bir altın damarı gibi, zerre kadar işlemeyen

bir kafada bu satranç dehası onu ne kadar ilgilendiriyordu kim bilir?

Bu eşsiz oyunun, bir boğa güreşçisini bile çekebileceğini kabul ediyordum, ama otuz iki tahta parçasını ileri geri itmekten başka bir şeyle ilgilenmeyen, yaşamda tüm başarısı, tüm utkusu bu geliş gidişle sınırlı kalan bir insanın kafasında akıl bulunduğunu kabul etmek kolay bir şey değildi. Oyuna herhangi bir piyonla değil de bir atla başlamayı önemli bir iş sayan, satranca ayrılmış bir küçük kitapta ölümsüzlüğe ulaşan bir insan tasarla bakalım! On yıl, yirmi yıl, otuz yıl, kırk yıl boyunca böylesine gülünç bir amaca saplanıp kalan, bir yassı tahta üstünde bir tahta kralın yerini değiştirmekten başka bir şeyle ilgilenmeyen bir insan tasarlamak hiç de kolay bir şey değildi kuşkusuz!

Ve şimdi böylesine tuhaf bir yaratık, böylesine eşsiz bir dâhi ya da böylesine anlaşılmaz bir deli ilk kez yanımda, bulunduğum vapurda, altı kamara ötemeydi. Ama ben, akıl sorunlarına büyük bir merakı olan adam, ona yaklaşmayı olanaksız buluyordum. Onunla birazcık konuşabilmek için en olmayacak hileler, kurnazlıklar düşünmeye başladım: Büyük bir gazete için bir konuşma rica etsem, nasıl olurdu? İskoçya'da kârlı bir turne önersem hizaya getiremez miydim?.. Sonunda aradığım çözümü buldum: Avcılar avlarını kendilerine çekebilmek için onların seslerine öykünürlerdi, bir satranççının dikkatini çekebilmek için de satranç oynamak gerekirdi.